

СВІТОГЛЯДНА РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ В ХОДІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Андрій Кузишин,
декан географічного факультету*

Сучасний фахівець в будь-якій галузі та спеціалізаційному напрямку потребує широкого світогляду та практичних *soft-skills*. Ключовими категоріями, що пов'язують більшість освітніх напрямків є простір та час. І саме вони є домінуючими в системі географічних знань, які таким чином проникають в інші прикладні та фундаментальні науки й освітні напрямки.

Однією з компетентностей, яку формує навчальний процес і процес формування практичних навичок є світогляд, як ступінь пізнавальної насиченості, обґрунтованості, продуманості, внутрішній узгодженості.

Світогляд – комплексна форма свідомості, яка охоплює самі різні «пласти» людського досвіду – здатне розсовувати вузькі рамки повсякденності, конкретного місця і часу, співвідносити дану людину з іншими людьми, включаючи і тих, що жили раніше, житимуть в майбутньому. Ці риси можуть бути віхами людської діяльності, властивостями природнього середовища або й одного, і другого [1, с. 18]. Отже, світогляд – це сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають найзагальніше бачення, розуміння світоустрою. В значній мірі це відповідає області досліджень географії та підкреслює їх значущість та практичне значення для кожного.

Унікальний базовий дослідницький інструментарій географії дозволяє якісно опрацювати дані в будь-якій галузі знань та мистецтв, є джерелом інновацій та відкриттів. Однією з ключових категорій тут виступає поняття простору і часу. Вони є типовими для різних напрямків досліджень та дозволяють, використовуючи власні інструменти дослідження, які типові для певного наукового напрямку.

По характеру формування і способу функціонування можна виділити життєво-практичний і теоретичний рівні світоглядної ролі географічних знань. Життєво-практичний рівень світогляду складається стихійно і базується на емпіричному досвіді, здоровому глузді, обширному і багатообразному повсякденному досвіді. Цей рівень світогляду нерідко називають життєвим досвідом.

Це одна з ключових сфера функціонування світогляду. Оскільки саме на цьому рівні він включається в соціальну і індивідуальну взаємодію абсолютної більшості людей. Життєво-практичний світогляд украй неоднорідний, оскільки неоднорідні по характеру утворення і виховання його носії. На формування цього рівня світогляду істотний вплив роблять національні, релігійні традиції,

рівні освіти інтелектуальної і духовної культури, характер професійної діяльності і багато що інше.

Життєво-практичний світогляд, який ґрунтується на просторовому аспекті сприйняття, включає навички, звичаї і традиції, що передаються з покоління в покоління, і пізнаний досвід кожного конкретного індивіда. Він допомагає людині орієнтуватися в складних життєвих обставинах. Умови військової агресії з боку росії в черговий раз підкреслюють значущість таких знань та умінь, які повинні бути на рівні підсвідомому, а не на рівні допомоги за посередництва інтернету та провідних пошукових сайтів (до яких просто немає доступу). Разом з тим, слід зазначити, що цей рівень світогляду не відрізняється глибокою продуманістю, систематичністю, обґрунтованістю.

Ці недоліки долаються на іншому, вищому рівні світогляду, який носить теоретичний характер. Існує велика кількість підходів, наукових напрацювань щодо формування світогляду з такої позиції. Він має більш специфічний характер, який відштовхується від конкретних знань, що формуються виходячи із предметного поля дослідження кожної окремої науки. Ще раз наголосимо на ролі простору і часу в таких дослідженнях, та максимальному їх сприйнятті в умовах формування світогляду на географічному підґрунті. Для наукових знань важливим є розуміння їх законів, що є вищим рівнем усвідомлення наукового закону. Науковий закон (за О. Шаблієм) – це відображення з допомогою понять і категорій суттєвих і необхідних зв'язків, що існують у навколишній дійсності і у мисленні [4, с. 319]. Вони є результатом довготривалого розвитку науки, належать до її змісту і становлять основу її теоретичного багажу. Закони відображають найсуттєвіші зв'язки явищ і процесів, головні особливості розвитку, структури і функціонування тих об'єктів, які досліджує певна наука чи наукова дисципліна. Зміст закону може виражатися вербально (з допомогою розповідних речень) або знаково (за допомогою, наприклад, мови математики, формально). Залежно від широти охоплення реальності теоретичний рівень усвідомлення, який відображається в наукових законах можна поділити на часткові, загальні і всезагальні [4, с. 319]. Часткові закони діють у певній науці чи науковій дисципліні (наприклад, в економічній географії – закон територіального поділу праці). Загальні закони (застосовуються, відкриваються) у декількох науках, що мають спільне походження або спільний загальний об'єкт дослідження. Це найчастіше загальні закони природи (наприклад, закон збереження енергії) чи суспільства. Нарешті, всезагальні закони застосовуються в усіх науках, хоч можуть бути відкриті в одній з них. Наприклад, закони тої ж таки формальної чи діалектичної логіки.

О. Шаблій сформулював класифікації законів і їх є поділ їх на дві групи: часові і просторові. Часові закони відображають суттєвий зв'язок явищ і

процесів, які виділяються одні стосовно інших як причина і наслідок з явно вираженою часовою послідовністю. А просторові закони відображають такі зв'язки, як відношення взаєморозташування, співіснування явищ, предметів і процесів. Часом такі закони ще називають структурними [4, с. 320]. До структурних, зокрема, належать більшість законів і закономірностей всіх наук, які вивчають просторові зміни. Хоч, якщо брати до уваги, що вона досліджує не лише просторові відношення, але й розвиток і функціонування територіальних систем, то було би точнішим називати закони просторово-часовими.

У цих умовах світоглядні конструкції вступали в соціальну і індивідуальну взаємодію у формі образів і символів. У міру розвитку людського суспільства, встановлення людиною певних закономірностей, вдосконалення пізнавального апарату з'явилася можливість нової форми освоєння світоглядних проблем. Ця форма носить не тільки духовно-практичний, але і теоретичний характер.

Висновки. Життєва практика та виклики сьогодення доводять, що сучасне суспільство може бути успішним за умови серозного ставлення до середовища, в якому воно формується, часу, в якому існує та простору, який освоює та трансформує. Ці категорії є ключовими в системі географічних знань, а тому повинні бути основою розвитку та формування сучасної особистості.

Список використаних джерел

1. Блій, Г. де. Географія. Світи, регіони, концепти. Г. де Блій, Пітер Муллер, Олег Шаблій ; [пер. з англ.: Д. Олесевич та ін.]. Київ: Либідь, 2004. 738 с. : іл. (Україна у світі).
2. Кузишин А.В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження. Автореф. ... дисертації на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Тернопіль, 2021. 40 с.
3. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу: Навчально-методичний посібник // К.А. Немець, Л.М. Немець. Харків.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 172 с.
4. Шаблій О. Суспільна географія : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження : [Вибрані праці] Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 814 с.
5. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 744 с.